

© Statens Konstmuseer

I den uppskrivade debatten om de så kallade bokstavsdiagnoserna - DAMP, ADHD m.fl. har den främste företrädaren för barnneuropsykiatri karakteriserat sig själv och sin forskning som död. Gustaf Cederströms Karl XII:s likfärd, Nationalmuseum, Stockholm.

Gunnar Ohrlander sammanfattar debatten om bokstavsdiagnoserna

Dramatisk kamp på liv och död

Under det senaste året har det förts en diskussion om barnneuropsykiatri och de så kallade bokstavsdiagnoserna. Tidvis har tonläget varit mycket uppskrivat och argumentationen från de olika sidorna har inte alltid varit helt lätta att följa. Christopher Gillberg, barnneuropsykiatriens främste företrädare, har gått så långt att han förutspått sin egen och sin forsknings hädanfärd. Medikament bad författaren och debattören Gunnar Ohrlander att försöka sammanfatta diskussionen.

De barnneuropsykiatriska forskarna anser sig vara "bokstavsbarrens" hemlighet på spåren. Neuropsykiatriska problem hos barn är idag Sveriges sannolikt största hot mot folkhälsan, hävdade professor Christopher Gillberg i en uppmärksammat artikel för fyra år sedan (DN debatt 20.3.97). Det är äntligen dags att uppmärksamma de störda barnen och hur de blir knäckta av en skola som inte förmår ge dem adekvat hjälp.

Räddningen för dessa barn är, enligt Gillberg, att deras funktionshinder diagnostiseras och behandlas.

När pedagogiken inte räcker måste

doktorn rycka in. Det var själva kärnan i ett budskap som andades medmänsklighet, kärlek till de funktionshindrade barnen och ett nödrop efter de nya resurser som snarast måste frigöras för barnpsykiatriens oundgängliga behov.

De flesta nickade säkert instämmande. Vi är vana vid att lita på doktorn och dessutom var kombinationen av barn och "det största hotet mot folkhälsan" när nog omöjlig att slå bort. Den enda fråga som egentligen återstod att besvara var: Hade Christopher Gillberg rätt?

I det behjärtansvärda nödroppet fanns en klang av *deja vu*. Ända sedan början av

1980-talet har vi i fortlöpande tidvatten-vågor översköljts av liknande utspel. Vem minns inte uppropet som hävdade att det i varje skolklass fanns minst tre barn som nära nog dagligen utsattes för incest? Eller att tio-tjugo procent av alla flickor blev sexuellt trakasserade.

Enligt denna liturgi brukar en grupp experter framträda och anser sig kunna bevisa att det mitt ibland oss i vardagen finns problem som just de är skickade att lösa om de bara får tillräckliga resurser. Det är tyvärr alltför lätt att bli misstänksam över nya affärsidéer i en cynisk värld av mediala utspel.

Christopher Gillberg hävdade i sin DN-artikel att 120 000 barn mellan 3 och 18 år lider av DAMP, ADHD, Aspergers och Tourettes syndrom och andra neuropsykiatriska störningar.

Inom Socialstyrelsen och på många andra håll blev man förstas oroad. Ingen har väl kunnat undgå att observera att många skolbarn idag har svårt att koncentrera sig, men att forskarna med veten-

Under vintern formerades de stridande styrkorna. Större delen av det barnpsykiatriska etablissemanget ställde sig på Christopher Gillbergs sida och publicerade även upprop till stöd för honom i Läkartidningen.

skapliga metoder ansåg sig kunna diagnostisera över hundra tusen barn som varande i behov av psykiatrisk behandling var direkt skrämmande. Ifall de hade rätt skulle det ställa enorma och aldrig tidigare skådade krav på sjukvården.

Socialstyrelsen lät tillsätta en expertgrupp och det var uppenbart att man lyssnade på Christopher Gillberg och hans kolleger. Inom gruppen tänkte man sig handlingsprogram i alla skolor, medicinering av störda barn, fler skolpsykologer och spetskompetens i varje landsting.

Neuropsykiatrin höll på att vinna en klockren seger. Tanken var att bygga upp kunskapscentra över hela landet. Hur många tjänster det skulle generera är väl omöjligt att räkna ut men det var lysande tider för barnneuropsykiatrin.

Katastrofen

I höstas kom katastrofen och nyligen skrev Christopher Gillberg att "barnneuropsykiatrin är död och Christopher Gillberg med den" (Moderna Tider 124/2001).

Det låter dramatiskt. Och det är verkligen dramatiskt, för han tycks mena vad han skriver. Socialstyrelsen har börjat tveka inför uppgiften att sätta över hundratusen barn i psykiatrisk behandling. Orsaken är Eva Kärfves bok "Hjärnsnöken, DAMP och hotet mot folkhälsan", och den debatt som följt sedan utgivningen.

Själva boken är väl vid det här laget ganska välkänd. Eva Kärfve ifrågasätter psykiatris ambitionsnivå liksom vetenskapligheten bakom symtomdiagnoserna MDB, DAMP och ADHD. Hon anser att forskningsunderlaget är bräckligt och att diagnoserna är en "bricka i ett större spel om människosyn, maktanspråk och kapitalintressen".

Hon hävdar att DAMP inte så mycket är en diagnos som ett koncept som har saluförts på ett oerhört marknadsmässigt sätt och lovat smärtlindring och hjälp mot samvetsqual hos föräldrar och lärare. (SvD 10.6.00).

"Hur har de uppenbara försämringarna för alla skolbarn - längre skoldagar, sämre

fritids, större barngrupper, tröttare och alltmer nerkörda lärare - kunnat trolas bort ur debatten till förmån för en medicinsk förklaring?" skriver hon.

Hennes invändningar kunde ha stannat vid en lärorik pressdebatt och några kritiska symposier. Det är ju knappast så anmärkningsvärt att aktuell forskning kritiserar eller att doktorer får mothugg när de föreslår en medikalisering av skola och barnomsorg. Inte heller borde det vara så svårt för dem att tillbakavisa kritiken ifall de står på stabil, vetenskaplig grund.

Rasande kamp på liv och död

Men det blev ingen städad och förnuftig debatt. Istället har vi fått bevittna en rasande kamp på liv och död. Christopher Gillberg jämför sig med de helgon som brändes på bål under medeltiden (Moderna Tider nr 124/2001). "Massmedierna har nu introducerat en variant av det uråldriga straffet publik skändning - avrättning", fortsätter han. "Den kallas Vem vill kasta sten offentligt utan risk för repressalier. Spelet har åsiktsförtryck och kunskapsförakt som sin yttersta målsättning..."

Det är alltså i denna artikel han beskriver sig som döende. Och man tror honom, för det är svårt att erinra sig ett så upprört tonläge i en pressdebatt i modern tid. Han påstår sig ha blivit kallad "neurofascist" och "alfahanne" och att det är den gamla 70-talsvänstern som har klättrat upp på en barrikad för att korsfästa honom. Han anser sig vidare ha blivit halshuggen på Svenska Dagbladets förstasida där någon (antagligen en redigerare) kallat honom för "chefsideoolog istället för chefredaktör för en ansedd internationell vetenskaplig tidskrift".

Ingen har ännu kallat honom för "den galne professorn", men det är uppenbart att vi bevittnar ett personligt haveri av närmast arkaiska mått.

Ändå tillhör Christopher Gillberg ett tungt etablissemang. Han står alls inte ensam, vilket man skulle kunna tro av hans artikel. Eva Kärfves bok hade knappt hunnit komma ut förrän tre namnkunniga kol-

leger kom till hans undsättning: professor Sten Levander, Malmö, överläkare Peder Rasmussen, Göteborg, och överläkare Björn Kadesjö, Karlstad. De tre formligen bombarderade Socialstyrelsen, universitet och vissa kliniker med brev fyllda av protester mot Eva Kärfve.

Hon borde, enligt brevskrivarna, stoppas, åthugas, skällas ut, bli dragen inför domstol och berövas sina forskningsmedel.

Sten Levander krävde för sin del i brev till rektorn vid Lunds universitet att hon "entledigas från sin docentur i sociologi och sina läraruppdrag".

Här vänder debatten

Ska man försöka hitta en skärningspunkt där den offentliga debatten vände så var det här. Christopher Gillberg klagar i sin Moderna Tider-artikel över att "medierna är en fristående diktatur". Han är inte den förste att känna sig sviken av en medial värld som uppträder som en otrogen älskarinna. Men om man i likhet med Gillberg hoppas kunna använda medierna för sin sak (120 000 barn i psykiatrisk massbehandling, se referat av DN-artikeln ovan) så försätts man i en omöjlig situation när kollegerna rycker ut till försvar med krav på censur, avskedande och ekonomiska bestraffningar av kritikern.

Under vintern formerades de stridande styrkorna. Större delen av det barnpsykiatriska etablissemanget ställde sig på Christopher Gillbergs sida och publicerade även upprop till stöd för honom i Läkartidningen. Från DAMP-föräldrar kom liknande reaktioner. Äntligen ansåg de sig ha fått förklaring och tröst. Genom diagnosen DAMP flyttas så att säga skulden från föräldrarna och in i barnets huvud.

Mot denna relativt homogena uppfattning stod Eva Kärfve och några läkare, Michael Kock, regementsläkare, Karlsborg, och Leif Elinder, barnläkare i Uppsala, psykiatern Magnus Kihlbom m.fl. Det tyngsta stödet för Eva Kärfves kritik levererades av Per-Anders Rydelius, professor i barn- och ungdomspsykiatri vid ➤

Foto: Sjöberg Classic Picture Library

Scen ur filmklassikern *Gökboet* med Jack Nicholson i huvudrollen som den rebelliske McMurphy...

- Astrid Lindgrens barnsjukhus.
– Barn bör ha rätt att få sin skolgång garanterad utan att bli sjukförklarade, säger han (SvD 1.11.00).

Antipsykiatrisk kampanj

En av huvudlinjerna bakom stödet för Christopher Gillberg är att vi idag bevittnar en antipsykiatrisk kampanj. Sten Levander anser att Sverige har varit "en tummelplats för antipsykiatri, från -68 och framåt" (Ordfront Magasin 1-2/2001). Rätts- och barnpsykiatri fick representera det onda i ett jättelikt socialt ingenjörprojekt. Det var socialdemokraternas fel och det ledde till katastrofer och kriminalitet.

Tom Fahlen, överläkare i psykiatri, Göteborg, tycker sig också se en antipsykiatrisk kampanj (Läkartidningen 7/2001) och en upprepning av liknande, marxistiska kampanjer han själv deltog i 1968. Välkända psykiatrer skälldes för att vara fascister och via möten, tidningsartiklar och teater (Dramatens pjäs om NJA) "nådde vi långt utanför vår egen sektväster".

Om man bortser från den egendomliga anmärkningen rörande NJA-pjäsen (den handlade alls inte om psykiatri och jag råkar veta det eftersom jag var dess huvudförfattare) så ligger det säkert en del i Tom Fahlens iakttagelse. Vad vi i DAMP-debatten bevittnar är en kraftmätning som

sträcker sig långt bortom diagnosernas tillförlitlighet.

Den misstro mot den biologiskt inriktade psykiatri som nu börjar formuleras har sin motsvarighet under 1960-talet. Då hade psykiatrerna i tjugo års tid ryckt fram och manat till en världsomfattande mobilisering av psykiatri (Harry Stack Sullivan) och det gällde nu för samhällsvetarna att "invadera värderingarnas rike" (Henry A Murray).

Hela samhället som patient

I kraft av en vetenskaplig livsfilosofi och mentalhygien utvidgade "den nya psykiatriska imperialismen" inte bara läkarens auktoritet över patienten, den behandlade hela samhället som patient" (Christopher Lasch, *Den belägrade familjen*, 1983). "Psykiatern översatte allt mänskligt till medicinska sjukdomstermer... själva moralen fördes över på honom liksom även filosofin och religionen."

Med Världshälsoorganisationen (WHO) kom psykiaterns arbetsuppgifter inte bara att gälla hemmet, kyrkan, skolan och industriföretagen utan målet ställdes också att bota hela världen och få slut på alla krig (C.B. Chisholm, kanadensisk psykiater, arméofficer och ledande inom WHO). I en dåraktig värld skulle det bli doktors uppgift att leda oss till den eviga freden.

Så småningom kom protesterna mot dessa hiskliga ambitioner. Det uppdragades

att man i Sovjet använde psykiatri för att spärra in dissidenter. I väst sysslade man med lobotomi (*Gökboet*), långvarig, tvångsmässig hospitalisering, övermedicinering av neuroleptika och andra otrevligheter.

Biologismens framryckning

Under de senaste tjugo åren har vi åter kunnat se en framryckning för den biologiskt inriktade psykiatri. Striden mellan arv och miljö har lutat mot ärftliga faktorer betydelse och det tycks gälla allt från kriminalitet ("kriminella gener") till alkoholism, begåvning och en rad sjukdomar. Och åter dyker anspråken upp att styra viktiga sektorer i samhället. När det gäller barnuppfostran kan man säga att femtiotalets kissmattor med ringande klockor har bytts ut mot amfetamin. Vi har tusen licenser för barn som behandlas med amfetamin men "det borde vara tiotusen", säger Sten Levander i Ordfront Magasin (1-2/2001).

Frågan har inte varit om det blir debatt utan när den skulle komma, och den aktuella striden handlar inte så mycket om barn med problem (att sådana finns är förstås alla överens om) utan om psykiatriens ambitionsnivå och diagnostiseringarnas räckvidd.

"När finns det anledning att betrakta funktionsstörningar i ett kliniskt perspektiv och därmed flytta över dem till sjuk-

➤ vården?" frågar Jan Ramström, psykiater och tidigare vetenskapligt råd vid Socialstyrelsen.

Det finns två skäl att gå till doktorn om man oroar sig för sitt barn. Det första är tröst och skuldbefrielse. Christina Rydlund, som länge var ordförande i arbetsgruppen för DAMP inom RBU, Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar, talar om den stora lättnad hon kände när hennes son fick sin diagnos i femårsåldern (Lycklig varannan onsdag - DAMP-mammor berättar, 1998).

Läkarintyg ger resurser

Det andra skälet är jakten på resurser och hjälp. Bo Sundblad, som leder en pedagogisk försöksverksamhet vid fjorton skolor i Stockholm, menar att diskussionen om bokstavsbarheten kan tolkas i resursideologiska termer.

"I skolans gamla styrsystem reglerade man skolans ekonomi så att det fanns ett kvantum för hur mycket barnet fick", säger han (Socialpolitik nr 1/2001). "För att bryta det taket krävdes kraftfulla insatser, till exempel ett läkarintyg. En yrkesgrupp med högre status än lärarnas gick in och påverkade resursfördelningen."

Med skolans nya styrsystem och resultatansvar borde detta inte längre behövas. Tyvärr är det så att den gamla skolans föreställningar om normalfördelning och predestinerad utslagning av barn sitter i väggar.

"Nu har skolan blivit så brutal i sin utslagning", fortsätter han "att även barn med medel- och överklassbakgrund misslyckas. Det är den sociala förklaringen till t ex dyslexirörelsen. När skolans misslyckande börjar drabba barn till välutbildade föräldrar ser de märkligt nog inte system-

problemet utan gör om det till ett individproblem och bidrar själva till att handikappförklara sina egna barn."

Gunnar Ohrlander
författare och journalist

Anvisningar till författare

– några enkla skrivregler för Dig som vill medverka
i Tidskriften Medikament

Tidskriften Medikament vänder sig till alla som arbetar i sjukvården, till sjukvårdens beslutsfattare och administratörer. Läkare, forskare, sjuksköterskor m.fl. medverkar i tidskriften. Materialet presenteras sedan i en redaktionell miljö som väcker läslust och eftertanke.

En lämplig manuskriptlängd är 3–5 A4 sidor med dubbelt radavstånd. Skicka manus per e-post. Bifoga gärna intressanta och pedagogiska figurer, samt porträttbild på författaren. Nödvändiga referenser bifogas.

Tag gärna kontakt med chefredaktören eller redaktionen om du vill diskutera en speciell fråga i anslutning till en artikelidé. Bidra gärna med egna idéer på vad du anser vi bör skriva om. Kanske kan du själv ta på dig att ansvara för ett tema inom ett speciellt terapiområde. Inget är omöjligt – endast fantasin sätter gränserna för vad vi kan åstadkomma!

Har du en artikel du vill skriva, en avhandling du vill presentera, en terapimetod eller ett helt område du vill lyfta fram – tag kontakt med oss. Vill du läsa och recensera en nyutkommen bok med medicinsk anknytning – kontakta då:

Bo Zackrisson, chefredaktör.

e-post: bo.zackrisson@telia.com

Tel/fax: 08 – 86 45 05

mobil: 070 - 679 01 63 eller

Håkan Hedin, ansvarig utgivare.

e-post: redax@medikament.nu

Tel: 0651 – 76 76 78

Foto John Lundgren

Gör som August Strindberg på sin tid. Förverkliga dina författardrömmar – i Medikament.